Frónesis

Revista de les lletres, les arts i les ciències

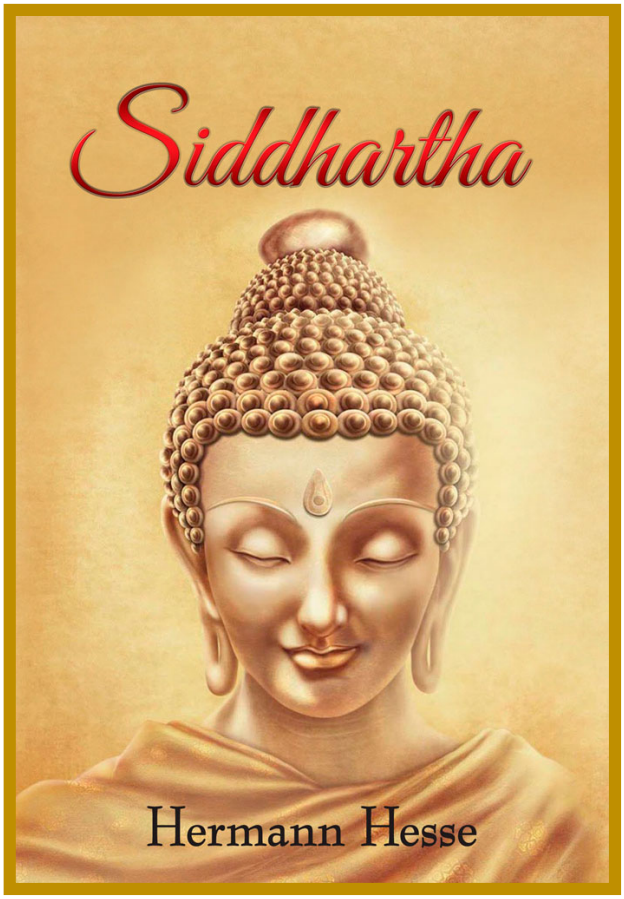

CENTRE D'ENSENYAMENT
SECUNDARI JOAN MARAGALL

Guifré, 300

08912 Badalona

Número LV - Juny 2022

INDEX

Sumari 3

Lletres i Pensament

El amanecer de Julio 5

Casa 9

Poema al silencio en tiempos de guerra 10

Art i Ciències Socials

Causes i antecedents de la Guerra Civil Espanyola 14

Segona República i victòria del Front Popular 17

El paper de la dona, abans i després de la Guerra Civil 20

Ciències, Ecologia i Tecnologia

Nous tractaments contra el càncer: T. dirigida i Immunoteràpia . 23

La simbologia onírica, segons Emilio Salas 26

Història i evolució de l'eutanàsia 27

Biografies i Entrevistes

Siddhartha Gautama i els orígens del budisme 30

Séneca y las 'Cartas a Lucilio' 38

'Cumbres borrascosas', de Emily Brontë 45

SUMARI

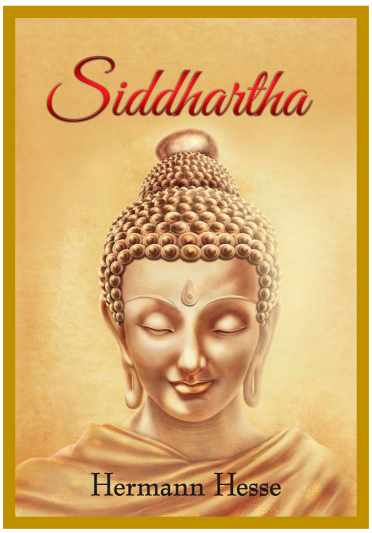

Encetem el número de Frónesis per a l'estiu 2022 amb els tres relats guanyadors de la Vª edició dels Jocs Florals del CES Joan Maragall, celebrats la diada de Sant Jordi d'enguany: els d'en Pau Jaramillo, d'en Víctor Cruz i de la Marta Marín. La secció 'Art i ciències socials' ens recorda una etapa molt trista de la nostra història: la Guerra Civil Espanyola, amb un monogràfic de tres articles relacionats amb el conflicte, extrets del treball de recerca d'en Mario Gutiérrez: *Causes i antecedents de la Guerra Civil*, *Segona República i victòria del Front Popular* i *El paper de la dona, abans i després de la GCE.*

En l'apartat de 'Ciències, salut i ecologia" comptem amb un suggerent article sobre la simbologia dels somnis, des d'una perspectiva psicoanalítica; un altre que es fa ressò dels nous tractaments contra el càncer, segons la recerca de la Judith Ramiro; la secció es tanca amb les reflexions de la Nerea Alonso sobre un tema sempre polèmic: l'eutanàsia. L'apartat 'Biografies i entrevistes' arrenca amb una ressenya del llibre "Siddhartha", de Hermann Hesse. El treball de Ricardo Rodríguez-Farge sobre les "Cartes a Lucilio" de Sèneca, i el de Yessica Calle sobre "Wuthering Heights" d'Emily Brontë completen la secció. Desitgem que tingueu una bona i refrescant lectura!

***

Lletres i Pensament

George Berkeley, filòsof irlandès

EL AMANECER DE JULIO

Pau Jaramillo

A continuació us oferim un dels relats guanyadors dels V^ens^ Jocs Florals, que el Centre d'Estudis Joan Maragall va organitzar amb motiu de la diada de Sant Jordi 2022. El seu títol és "El amanecer de Julio", i el seu autor l'estudiant Pau Jaramillo, del Cicle de Grau Superior d'Integració Social:

«Quizás mis oídos no escucharon bien tus palabras, pero el latido de mi corazón amenazando con detenerse y tu mirada en mis zapatos solo confirmaban que no se trataba de una pesadilla, que no iba a despertarme a tu lado ni iba a tener la oportunidad de invitarte a un *picnic* secreto. Mis manos temblando no pudieron evitar el agarrarse a tu ropa como si fueras un salvavidas; como si tú no fueras, precisamente, el *Titanic* que abandonó toda esperanza de supervivencia. Podía escuchar tu voz, lejana pero constante, pidiendo más oportunidades, rogando por oportunidades que ya habías malgastado. ¡Dios! Esto es como si fuera a comenzar de nuevo el primer nivel de ese videojuego que lleva fallando desde hace meses, pero por el que no puedes evitar sentir tristeza al pensar qué habrías podido hacer con el tiempo que hasta ahora has malgastado jugando, con todo el esfuerzo que has puesto y con las dificultades superadas para llegar a este punto. Pero por primera vez dejó de importarme el tiempo que había pasado a tu lado; por primera vez solté tu ropa sin importarme tu molesta voz titubeante.

No, no puedo, no...

Pude escuchar cómo mi voz comenzaba a funcionar, cómo mis manos seguían temblando y la habitación seguía ahogándome. Creo que por primera vez en todas estas horas levanté la mirada solo para ver a una persona sujetando mis manos, con los ojos rotos, pero con una pequeña sonrisa de satisfacción asomándose en la comisura de los labios; esos labios que tantas horas pasé besando. Sí, me había olvidado de esa faceta tuya, tan extraña al igual que fascinante, aunque esta vez lo único que produjo en mi cuerpo fueron arcadas.

¿Cómo pude haber caído por alguien tan ruin?

¿Cómo has podido hacerme esto?

¿Por qué solo yo estoy llorando?

¿Por qué te estás alejando?

¿Por qué estás sonriendo?

¿Por qué está pasando de nuevo?

¿Por qué él?

¿Por qué ella?

¿Por qué?

Fue el ardor en mi garganta lo que logró sacarme de ese bucle mental. Tu mirada sorprendida y aquella sonrisa retorcida desapareciendo de tu rostro, mostrando nuevamente al hombre que estaba pidiendo perdón en el primer segundo que volvimos a encontrarnos. El solo sentir tus dedos intentando acariciar mis mejillas hizo que mi cuerpo actuara solo. Nunca creí que llegara el día en que iba a desear mantenerme alejada lo más posible de ti.

Escúchame; tienes que escucharme. Esto ha sido un error que podemos dejar pasar. Solo una pequeña roca en nuestro camino. Por favor, mi Sol, tienes que escucharme...

Quizás fue el momento, o ese apodo, “mi Sol”, que me recordaba lo que un día había llegado a significar para ti. Quizás fueron todos los recuerdos de esa misma explicación que me dabas después de cada error. Puedo ver tus ojos aterrorizados ante la sorpresa de mis manos tirándote a la cabeza una de las

velas que siempre iluminan mi mesita de noche... No te alcanzó, pero sí sirvió para mantenerte a raya, para que mediara entre nosotros la distancia necesaria para poder respirar.

De nuevo he dejado que mis pensamientos controlen los nervios motores de mi cuerpo. Tus manos sujetan mis muñecas mientras vuelves a soltarme la misma explicación de siempre, la misma de la última vez, cuando prometiste cuidarme.

¡Para! ¡Aléjate! ¡No te quiero cerca! ¡Suéltame!

No fue hasta el último momento de mi breve cordura que dejaste de disculparte y soltaste mis manos. Pero inmediatamente volviste a lamentarte por haber arruinado aquello que habíamos construido con tanto cuidado.

No fue hasta que nos sentamos en la cama, cada uno en una esquina. El perfume de ella, mezclado con el tuyo, logró despertar aquella misma parte de mi cerebro que quería desprenderse de todo aquello que me recordaba a ti, de lanzar por la ventana al parterre, donde planté nuestros queridos tulipanes. Cada objeto que me evocaba nuestra complicidad perdida. Una leve y casi inaudible risa que se oyó en mi esquina me hizo pensar en lo similar que sonaba a aquel vídeo de Taylor Swift, el mismo que veíamos y escuchábamos mientras cantábamos cada palabra de su letra.

Fue al amanecer, con la mirada perdida en un simple y llamativo tacón que no pertenecía a mi colección, que pude escuchar tu voz tranquila, dejándome ir de una vez.

Fue al amanecer cuando pude levantarme, después de varios minutos de silencio, para acercarme hacia ese pequeño cuadrado donde estabas sentado; y rodeé tu cuerpo con mis brazos, dándome un instante para dejar a un lado todos mis recuerdos de tantos años.

Y tú, que me conoces tan bien, aseguraste entre disculpas que ya era de esperar, que quizás esperabas algo peor que una vela lanzada en dirección a tu cabeza. Incluso en momentos de disputa y arrepentimiento como estos no pude dejar de pensar en lo mucho que te amo y en cómo no quería dejar de sentir la calidez de tus manos en mi cabello.

Fue al amanecer cuando solté tu mano.

Fue en ese cálido mes de julio cuando solté tu cuerpo, con pequeñas lágrimas resbalando por mis mejillas y un peso menos en mi pecho.

Sí, todo va a estar bien...

... Pude pensar apoyada en la ventana sin dejar de observar aquel nuevo amanecer de julio, saboreando los colores que decoraban aquella extraña mañana, sin poder recordar la última vez que había amanecido sin tus brazos rodeando mi cintura y el aroma a café envolviendo mi cuerpo. Pero tú ya no estabas ahí. La taza de café con la fotografia de tu banda favorita había abandonado la cocina. Su lugar sería ocupado después por otra taza, con forma de oso, que compré una noche de diciembre; pero que no vio la luz hasta la calidez de un nuevo mes de julio.

Sí, voy a estar bien».

***

CASA

Marta Marín

Alumna de primer curs de batxillerat humanístic, la Marta Marín és una altra de les autores premiades en els V^ens Jocs Florals del CES Joan Maragall. Es tracta d'un relat breu, però molt intens, en el que l'autora expressa amb convicció el sentiment de pau, amor i protecció que genera el fet de tenir una llar on poder guarir-te, juntament amb els teus éssers estimats, amb qui compartiràs sens dubte una part essencial de la teva existència.

«Algú va dir-me un dia que “casa” és allà on tremola l'ànima, és tancar els ulls i sentir la brisa del mar, és respirar aire pur al costat dels teus. “Casa” és qui et serveix de refugi quan tot comença a trontollar. “Casa” és riure a més no poder. “Casa” és un bon petó, una ment atractiva, un diumenge de veritat, o una càlida nit d'estiu. “Casa” és una resposta a una història, una foto improvisada, una conversa sense final. “Casa” és un pla inesperat, és viatjar, és regalar la teva millor versió. “Casa” és un somni complet, és sentir la pluja regalimant per la cara, és abraçar i no deixar anar a l'altre. “Casa” és un raig de sol durant el fred de l'hivern. “Casa” és poder ser nosaltres mateixos. “Casa” és el cel. “Casa” és el mar. “Casa” és un llibre intens. “Casa” és un “t'estimo” sincer, és cantar a ple pulmó, és provocar i compartir somriures. “Casa” és una veu que et diu que tot anirà bé, perquè siguem on siguem, a casa sempre hi haurà un final feliç».

POEMA AL SILENCIO EN TIEMPOS DE GUERRA

Víctor Cruz

El darrer dels relats premiats als Vens Jocs Florals pertany a l'alumne Víctor Cruz, de primer de batxillerat humanístic. Escrit en l'estil de la poesia epistolar, el seu títol és "Poema al silencio en tiempos de guerra" i està inspirat, com el seu nom indica, en els sentiments que genera en un jove el fet que tingui lloc un conflicte militar a Europa, en ple segle XXI.

«Carta 1

Hola, te escribo para saber tu situación

Me gustaría verte pronto por aquí

Te pienso dejando volar mi imaginación

Fantaseo con que un día puedas conocerme a mí.

Sé que haces reír a la gente en otra región

Pero deseo que desvanezcas mi cielo gris

Espero que algun día puedas conocer mi religión

Pues hay gente que la odia en vez de hacerla feliz.

Carta 2

Hola de nuevo, cada vez te echo más en falta

Añoro escucharte siempre antes de ir al colegio

Y la forma de ensordecerme a través de la manta

Aunque ahora te callan cometiendo un sacrilegio.

Aunque las fuerzas tengo bajas, la fe en ti tengo alta

Te están convirtiendo en un mito, pero yo no seré necio

Sé que el sonido estremecedor de un tanque te espanta

Pero tienes que seguir siendo fuerte y recio.

Carta 3

No puedo más, hace días que no veo a mi padre

El miedo crece rapidamente dentro de mí

No se escuchan ni pájaros ni perros que ladren

Todo está inundado por llantos buscándote a ti.

Me rebasa el deseo de verte cuanto antes

Pienso en la primera vez que te escribí

Antes soñaba con mucha riqueza y diamantes

Ahora solo quiero encontrar mi propio rubí

Carta 4

Hola, te escribo para poder agradecerte

Que al fin me dejaras volver a verte

De tener tu joya sé que tuve suerte

Pero te llevaste tanto que ya no puedo levantarme.

Me dejé llevar confiando totalment en ti

Sin embargo sé que con estas cartas te influí.

Sin embargo aun te influencio,

Hasta siempre, silencio».

***

Art i Ciències Socials

Detall de “La primavera”, de Sandro Botticelli

CAUSES i ANTECEDENTS DE LA GUERRA CIVIL ESPANYOLA

Mario Gutiérrez

Antecedents

Als darrers mesos de la primera Guerra Mundial (1914-1918) i a l'inici de la Revolució Russa (1917-1923), Espanya va travessar una inestable situació política i econòmica que desembocà en la crisi múltiple de 1917, situació que va estar a prop d'acabar amb el sistema de la Restauració iniciat per Cánovas del Castillo. A territoris com Andalusia i Catalunya van tenir lloc atemptats constants entre 1919 i 1923, fets que reben el nom de "pistolerisme".

El General Primo de Rivera, amb el rei Alfons XIII

A l'any 1923, el General Primo de Rivera va decidir donar un cop d'estat per alliberar Espanya de "*los políticos profesionales…, responsables del período de infortunio y corrupción que se inició en 1898*". Era una resposta antiliberal que trencava la constitució de 1875 i comptava amb el suport de la societat espanyola que renuncià voluntàriament a una part de les seves llibertats. La figura més rellevant que donava suport a Miguel Primo de Rivera era el rei Alfons XIII, tot i les advertències contràries de la seva mare, de l'església, dels industrials i de la burgesia catalana en general, amb Puig i Cadafalch al capdavant. Fins i tot alguns del líders del PSOE, com Largo Caballero, van arribar a col·laborar amb la dictadura de Primo de Rivera.

Després d'un període de crisi que va desembocar en l'abdicació d'Alfons XIII, va obrir-se un període electoral i legislatiu que va tenir com a resultat la proclamació de la Segona República i la Constitució de 1931. Convocades les eleccions al Parlament, va ser escollit com a president Niceto Alcalá Zamora. Només cinc anys després donava inici una cruenta guerra civil.

Causes

Les causes que van provocar la Guerra Civil poden dividir-se en 3 parts. En primer lloc, trobem les causes econòmiques, en segon lloc trobem les causes polítiques socials i per últim, les causes separatistes.

Causes econòmiques

Espanya era un país profundament endarrerit, amb poques industries i amb problemes agraris sense resoldre. Gran part de les terres pertanyen a l'església i a la noblesa, que no tenien el desig de donar part de les seves propietats als més necessitats perquè les treballessin. Aquestes injustícies creaven diferències i conflictes socials.

Causes socials

A la península hi havia un fort moviment obrer, estava agilitzat per nombrosos i violents conflictes entre l'esquerra i la dreta, entre republicans i anarquistes de la CNT-FAI. Les esquerres (socialistes, anarquistes, sindicalistes i comunistes) van aconseguir unir-se formant un bloc, el Front Popular, oposat a les classes dirigents, a l'església, a l'exèrcit i als seus privilegis.

Causes Polítiques

Algunes regions com Catalunya i el País Basc abrigaven desitjos autonomistes. Projectaven constituir-se en un Estat independent, amb lleis, organització, idioma i cultura pròpia. Això es degut a la ineptitud dels governs per buscar nous mercats a la indústria catalana, en els primers anys del segle, després de la crisi de 1898. Posteriorment es provoca el separatisme al no actuar amb autoritat en un conflicte molt radical que es va obrir entre els militars i la premsa. En aquest context va aparèixer el partir "Solidaritat Catalana" que va assentar les bases d'un moviment autonomista.

Bibliografia.- BEEVOR, Antony: *La Guerra Civil Española*. Barcelona: Booket, 2005.

***

SEGONA REPÚBLICA i VICTÒRIA DEL FRONT POPULAR

Mario Gutiérrez

L'any 1931 el dictador Primo de Rivera va ser obligat a dimitir per les crítiques radicals provinents del seu poble, del seu propi partit, la *Unión Patriótica* (agrupació d'ideologia conservadora) i del descontent de les forces armades. Mentre, els sentiments republicans creixien i, en les eleccions d'aquell any els republicans, sota la consigna de *monarquia o república*, van obtenir majoria en les principals ciutats amb el que van dominar les Corts i el Parlament. Poc després el propi rei va seguir el camí cap a l'exili.

A continuació es va proclamar la Segona República i la Constitució de 1931. Convocades les eleccions democràtiques va ser escollit com nou president Niceto Alcalá Zamora. El nou sistema va travessar una etapa violenta. El parlament es va tenir que renovar-se per eleccions durant tres oportunitats. Es van alternar socialistes i conservadors de la següent forma:

- En primer lloc es produeixen nombroses vagues organitzades per els d'esquerra i per l'aixecament del General Sanjurjo. En aquest període es va decretar la nacionalització dels bens de l'església.

- En segon lloc a les eleccions de 1933 triomfa la dreta i, davant l'anunci d'un govern integrat per diferents elements d'aquesta tendència, els d'esquerres es lleven en armes a Barcelona, Madrid i Astúries; però van ser vençuts.

Reformes del Primer Bienni republicà

Les reformes Primer Bienni van ser un conjunt de reformes impulsada per la coalició governamental formada pels republicans d'esquerra i pels socialistes, amb l'intel·lectual republicà Manuel Azaña al cap. Trobem diferents tipus de reformes distintes: sociolaborals, agràries, militars, etc. Largo Caballero va

fer una sèrie de canvis estructurals amb l'objectiu de regular les relacions laborals entre patrons i obrers, on es van aprovar mesures com "la *Ley de Contratos de Trabajo*, on es prioritzaven els convenis col·lectius a l'hora d'establir les condicions laborals, la Ley de Jurados Mixtos i la Inspección de Trabajo. La legislació laboral es va traslladar al camp, amb mesures com la *Ley de Términos Municipales*, la *Ley de Laboreo de Forzoso* i la *Jornada de ocho horas para el campo*.

Reforma agrària

La Libertad
AGNIFICO PLEBISCITO DEL DO
cinco capitales y ot
ortantes de población s
por la República

Va ser un projecte socio-econòmic de gran magnitud, ja que Espanya seguia sent un país agrari i l'estructura de la propietat llastrava el desenvolupament d'una agricultura competitiva i de Mercat. La posada a la pràctica va ser encomanada a l'IRA, que devia elaborar un cens de terres expropiables d'Andalusia, Extremadura, Sud de Castella i Salamanca.

Reforma militar

Les reformes impulsades pel president Manuel Azaña pretenien modernitzar l'estructura i l'organització de l'exèrcit. Era imprescindible eliminar l'excessiva burocràcia i reduir l'elevat número de oficials. Es va modernitzar l'ensenyança militar i es va tancar l'Acadèmia Militar de Saragossa. Aquestes reformes van ser mal rebudes pels africanistes, amb Francisco Franco entre ells, que les van entendre com una agressió a l'institució militar. Es va crear el cos de la Guardia d'Assalt, força d'ordre públic lleial a la República.

Eleccions de febrer 1936

El diumenge 16 de Febrer de 1936 es van celebrar a Espanya les terceres eleccions generals democràtiques des de l'existència de la Segona República. La seva convocatòria, organització i supervisió van estar en mans d'un govern republicà centralista presidit des de mitjans de desembre de 1935 per Manuel Portela Valladares, un veterà polític liberal.

En aquelles eleccions legislatives tenien dret a vot tots els espanyols, homes i dones, que tinguessin complerts vint-i-tres anys abans del mes de gener de l'any 1936 (un total de 13.578.056 de persones segons el cens). Aquests ciutadans tenien a la seva mà votar un Congrès unicameral de 473 escons, distribuïts en seixanta circumscripcions (grans capitals i províncies), mitjançant un sistema de llistes nominals obertes.

Amb una participació popular realment notable (van acudir a votar 9.687.108 persones el 71,3% del cens) el resultat final de dit procés electoral va ser un triomf de la coalició d'esquerra denominada Front Popular. El procés electoral descrit va comptar amb una singularitat molt destacable i objecte de debat: tres dies abans de les eleccions es va registrar la formació d'un govern dirigit per Manuel Azaña, que va assumir les seves funcions en situació d'emergència la nit del 19 de Febrer a petició del president de la República, Niceto Alcalá-Zamora, i davant la dimissió govern centralista dirigit per Portela Valladares, que va renunciar seguir en el seu càrrec fins la finalització del procés electoral.

L'arribada al govern del Front Popular es va produir abans de celebrar-se la segona volta electoral, en cinc circumscripcions (del total de seixanta), on cap candidatura va superar el 40% de sufragis totals (vint escons disputats en Àlava, Guipúscoa , Sòria i Biscaia província). Des del mateix moment de la celebració de les eleccions van ser nombroses les denúncies sobre possibles irregularitats. Sense cap dubte la més notable va ser recollida en la primera de les conclusions del *Dictamen de la Comisión sobre la legitimidad de los poderes actuantes el 18 de julio de 1936*, comissió de juristes establerta pel bàndol nacional una vegada començada la guerra.

Bibliografia.- BEEVOR, Antony: *La Guerra Civil Española*. Barcelona: Booket, 2005.

***

EL PAPER DE LA DONA, ABANS i DESPRÉS DE LA GUERRA CIVIL

Mario Gutiérrez

Durant el temps de la República la dona es considerava una figura molt important; però posteriorment, amb el triomf del bàndol nacional en la Guerra Civil, aquesta importància es va veure fortament minvada, ja que les dones no tenien cap mena de reconeixement dels seus drets, ni en l'àmbit laboral ni en el legal; ni tampoc en el cultural, ni en l'economia, ni en la societat en general... Tot era "feina d'homes".

A partir del triomf dels nacionals les dones van quedar recloses dins de la llar privada; i si treballaven era des d'una visió i una divisió sexual i classista del treball. A més, en bona part del casos les nenes no rebien pràcticament educació escolar. La Segona República, proclamada el 14 d'abril de 1931, havia suposat l'inici d'un període inèdit, una etapa transformadora històricament desconeguda en la història d'Espanya; un procés complex, que entre altres coses havia promogut la construcció d'escoles públiques i, així mateix, el canvi radical del lloc que ocupava la dona a la societat, marginada secularment en la pràctica totalitat de pobles i civilitzacions. El vot femení es va convertir en un camp de batalla fonamental, en el que Clara Campoamor va protagonitzar un dels debats més interessants de l'època, amb el seu enfrontament en el Parlament amb Victoria Kent a propòsit del sufragi universal. Kent considerava que aprovar en aquell moment el sufragi femení era perillós per a l'estabilitat de la República, donada la fortalesa dels grups d'opinió que s'hi oposaven: conservadors, militars i església.

Fotografia de la Marina Ginesta, qui va tenir una participació activa en la Guerra Civil com a miliciana de la República

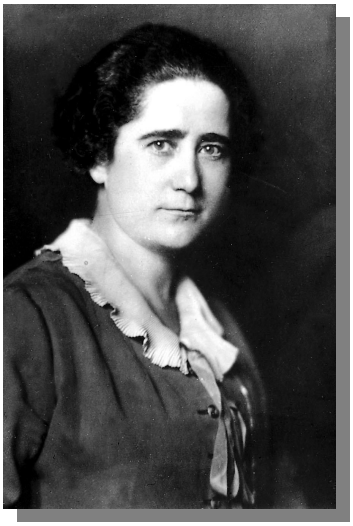

Clara Campoamor, lluitadora en favor del sufragi femení

La mobilització femenina en el bàndol republicà va ser articulada per mitjà dels moviments associacionistes, principalment d'inspiració antifeixista i anarquista, com per exemple l'SFPOUM, que volia dir *Secretariado Femenino del Partido Obrero de Unificación Marxista*. La propaganda dels nacionals va anomenar "rojas" a aquestes dones, degut a la vinculació dels republicans amb la Unió Soviética, l'únic país que va manifestar-se realment a favor de la República. També van tenir una gran repercussió figures femenines concretes, com Dolores Ibárruri -*La Pasionaria*- o Frederica Montseny.

Dolores Ibárruri, *La Pasionaria*

Frederica Montseny, destacada dirigent republicana

***

Ciències, Salut i Ecologia

NOUS TRACTAMENTS CONTRA EL CÀNCER: TERÀPIA DIRIGIDA i IMMUNOTERÀPIA

Judith Ramiro

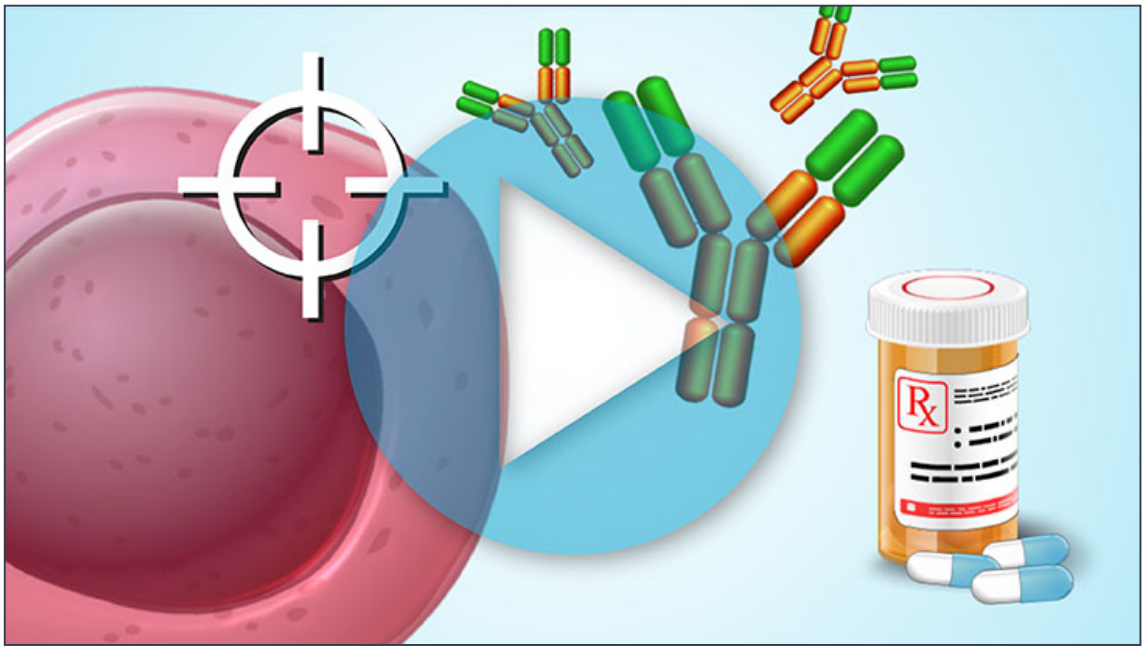

TERÀPIA DIRIGIDA

La teràpia dirigida és un tipus de tractament contra el càncer que utilitza fàrmacs que actuen sobre els canvis genètics que contribueixen al fet que un tumor creixi i canviï. Els fàrmacs busquen "tenir com a blanc" algunes de les substàncies de les cèl·lules canceroses, és a dir, atacar-les amb major precisió. Les cèl·lules canceroses tenen canvis (mutacions) en els seus gens que fan que es diferencien de les cèl·lules normals. Com que aquests canvis afecten els gens i els gens indiquen a la cèl·lula com produir proteïnes, aquestes també són afectades.

Els fàrmacs actuen sobre els canvis que es produeixen en gens i proteïnes específiques de les cèl·lules canceroses que tenen la funció de fer créixer, dividir o disseminar aquestes cèl·lules. A part, poden atacar i bloquejar el senyal que envien els gens i proteïnes a les cèl·lules canceroses i fer que aquestes deixen de dividir-se i créixer, provocant així la seva mort. La teràpia dirigida pot ser combinada amb tractaments com la quimioteràpia, la radioteràpia, la cirurgia o la teràpia hormonal.

Efectes secundaris de la teràpia dirigida

En tenir com a blanc o objectiu a proteïnes i gens que es troben a les cèl·lules canceroses, però no a les normals, les cèl·lules normals acostumen a no ser afectades, ja que pateixen menor dany per part dels fàrmacs. Com també amb altres tractaments, poden aparèixer una sèrie d'efectes secundaris. El tipus i la gravetat dependran del medicament administrat i la salut general del pacient. Els problemes cutanis i hepàtics són els principals efectes secundaris i la majoria desapareixen en acabar el tractament.

IMMUNOTERÀPIA

La immunoteràpia és un tractament contra el càncer que utilitza certes parts del sistema immunitari del cos per combatre la malaltia. El sistema immunitari és el conjunt d'òrgans, cèl·lules i teixits encarregats de protegir el cos d'infeccions i altres malalties com el càncer, atacant i destruint qualsevol substància que no reconegui el cos. La immunoteràpia consisteix a emprar substàncies produïdes per l'organisme (defenses naturals) o fabricades en un laboratori que ajuden a millorar i restaurar el sistema immunitari a l'hora de trobar i atacar a les cèl·lules canceroses. El sistema immunitari actua destruint les cèl·lules canceroses, per així evitar el seu creixement.

Existeixen diferents tipus d'immunoteràpia, les principals són: els inhibidors de punts de control immunitaris, les vacunes contra el càncer, els anticossos monoclonals i la teràpia CAR-T. Els primers són parts del sistema immunitari que bloquegen i inhibeixen la resposta immunitària, permetent al conjunt del sistema respondre amb major eficàcia contra el càncer. Les vacunes, per la seva banda, funcionen en enfortir la resposta del sistema immunitari contra les cèl·lules canceroses. La vacuna ajuda al sistema immunitari a reaccionar als antígens que només estan presents a les cèl·lules canceroses, per destruir-les.

Els Anticossos monoclonals (MABS o Moabs) són proteïnes del sistema immunitari fabricades artificialment al laboratori. Dissenyats per atacar parts molt específiques de les cèl·lules canceroses. Aquests anticossos marquen les cèl·lules canceroses perquè el sistema immunitari les pugui reconèixer i destruir amb més eficàcia. La teràpia de cèl·lules T amb receptors quimèrics

d'antígens (CAR-T) consisteix a obtenir cèl·lules T (cèl·lules immunitàries) de la sang, on més tard al laboratori s'afegeix a aquestes cèl·lules un gen amb receptor sintètic que fa que s'uneixin amb les cèl·lules canceroses, després les cèl·lules T modificades es tornen a introduir al cos i ja en el cos troben i eliminen les cèl·lules canceroses.

Efectes secundaris de la immunoteràpia

La immunoteràpia és un tractament molt específic que ataca les cèl·lules canceroses i no acostuma a atacar a les normals, però també poden aparèixer efectes secundaris. Els diferents tipus d'immunoteràpia poden causar diferents efectes secundaris. Els efectes secundaris més freqüents són reaccions cutànies i efectes similars a una grip com febre, fatiga, calfreds, debilitat, nàusees, dolors corporals, pressió arterial baixa o alta. En rares ocasions es poden provocar malalties autoimmunes que afecten els pulmons, cervell, ronyons, etc.

Bibliografia.- TOMÀS-VALIENTE, Carmen: *La eutanasia a debate. Primeras reflexiones sobre la Ley Orgánica de Regulación de la Eutanasia.* Madrid: Marcial Pons, 2021.ç

***

LA SIMBOLOGIA ONÍRICA, SEGONS EMILIO SALAS

Jordi Puigdomènech

Els amants, de René Magritte (MOMA, Nova York)

L'estudiós de la ment humana Emilio Salas és l'autor d'un text que va esdevenir un *Best Seller* a les dècades dels 80 i dels 90. Fent-se ressò de les teories psicoanalítiques de Sigmund Freud i Carl G. Jung, Salas va elaborar un diccionari que recull bona part de la simbologia associada al món dels somnis. Si tenim en compte que dormim unes vuit hores diàries, ens adonem de què passem dormint una tercera part de la nostra vida. Aquest temps no és pas un temps perdut, doncs els neuròlegs consideren que dormir és imprescindible pel repòs del cervell i per activar zones que operen de manera manifesta durant aquesta etapa de son, malgrat que l'inconscient no deixa de estar sempre en activitat, com assenyala Carl G. Jung:

«*En el fons existeixen molt pocs moments en què som realment conscients. Pel contrari, l'inconscient és un estat constant, que perdura en el temps. Mentre escoltem, parlem, llegim, el nostre inconscient segueix treballant fins i tot quan no ens en adonem. Pot demostrar-se que l'inconscient va teixint permanentment una mena d'esborrany que, de manera impertorbable, va*

seguint el seu camí per sota de la consciència i emergeix per la nit en els somnis i també, en ocasions, durant el dia».

El llenguatge dels somnis és un llenguatge simbòlic. El símbol és una forma ancestral de codificació i acumulació de coneixements, emocions i cultura, que va ser definida de manera molt aproximativa per part de l'escriptor i pensador romàntic Goethe:

«*En el món del símbol, allò particular representa a allò general. Quan apareix un o diversos símbols enmig d'un somni, aquests no esdevenen una mena d'ombra de la realitat, sinó una escenificació viva que es manifesta en el moment present per revelar-nos allò que escapa al nostre enteniment*».

Seguint aquest principi, Emilio Salas va desvetllant al llarg del text tot un recull de símbols onírics que es manifesten en el món dels somnis. Algunes d'aquestes representacions simbòliques són aquestes:

Somniar amb els avis: els somnis en els que intervenen els nostres avis o avantpassats són significatius quan els parents ja no són vius, i la situació en la que apareixen no és una simple reproducció de fets que vam viure amb ells temps enrere. El significat de la seva aparició en el nostre inconscient vol dir que ens avisen de què estem afrontant alguna situació de manera equivocada, i que per tant hem de rectificar la nostra actitud davant aquesta problemàtica.

Somniar amb acrobàcies: quan somniem que presenciem l'actuació d'un acròbata, o bé que som nosaltres qui fa els exercicis acrobàtics, això vol significar que estem entrant en una situació inestable de la qual no coneixem el desenllaç. Si qui fa les acrobàcies som nosaltres mateixos, i la sensació que tenim és agradable, cal entendre que tenim confiança en els nostres actes i que probablement ens en sortirem. En canvi, si la sensació que ens produeixen els nostres jocs d'equilibris és més aviat

desagradable, vol dir que estem insegurs davant la possibilitat d'un fracàs i què, per tant, hem de aguditzar els esforços per no cometre errades que ens podrien perjudicar.

Somniar que som actrius/actors: si en el somni es mostra una escena en la que nosaltres fem d'actors o actrius vol dir que anem pel bon camí en alguna situació que se'ns planteja de nou en nou, ja sigui laboral o amorosa. En canvi, si l'escena en qüestió es repeteix diversos cops al llarg del mateix somni, el que vol dir és que no ens "coneixem bé el paper" o que no el "representem correctament", el qual comportarà dificultats en la situació que ens ocupa.

Somniar que caiem al vuit: caure al vuit en somnis, i despertar-se sobtadament, sempre indica l'existència d'algun temor o desesperança que ens inspira inseguretat davant d'una situació concreta. Si no ens despertem en caure, sinó que el somni continua, poden donar-se dues possibilitats: si ens aixequem tot seguit després de la caiguda, significa que estem en trànsit de superar les pors i que anem guanyant confiança en nosaltres mateixos. Si no ens aixequem, vol dir que la situació ens supera i que necessitarem ajut.

Somniar amb un carrer o paisatge concret: el més habitual és que quan somniem no ens fixem especialment en el carrer o paisatge en el qual es desenvolupa l'escena en qüestió. Però si l'escenari del carrer no és un element secundari, sinó que esdevé l'autèntic protagonista del somni, mentre que els personatges o situacions que apareixen en ell no desperten el nostre interès, o directament el carrer o paisatge apareix completament vuit, això vol dir que tenim desitjos de millora a nivell personal i que tenim esperances ben fonamentades en què la situació que volem afrontar es resoldrà de manera favorable.

Somniar amb dents: perdre alguna peça dental en somnis significa temor davant la possibilitat de què nosaltres o algun ésser estimat pugui perdre la salut o la vida. També pot simbolitzar temor davant la pèrdua de la joventut. Si el que ens cau és un incisiu, això vol dir inseguretat davant la nostra imatge personal, preocupació per la nostra aparença externa. Si el que perdem és un queixal, significa que la inseguretat és més profunda, a nivell psicològic.

Bibliografia.- SALAS, Emilio: *El gran libro de los sueños.* Barcelona: Martinez Roca, 1998.

***

L'infern del tríptic *El jardí de les delícies*, pintura de El Bosco (Museo del Prado, Madrid)

***

HISTÒRIA i EVOLUCIÓ DE L'EUTANÀSIA

Nerea Alonso

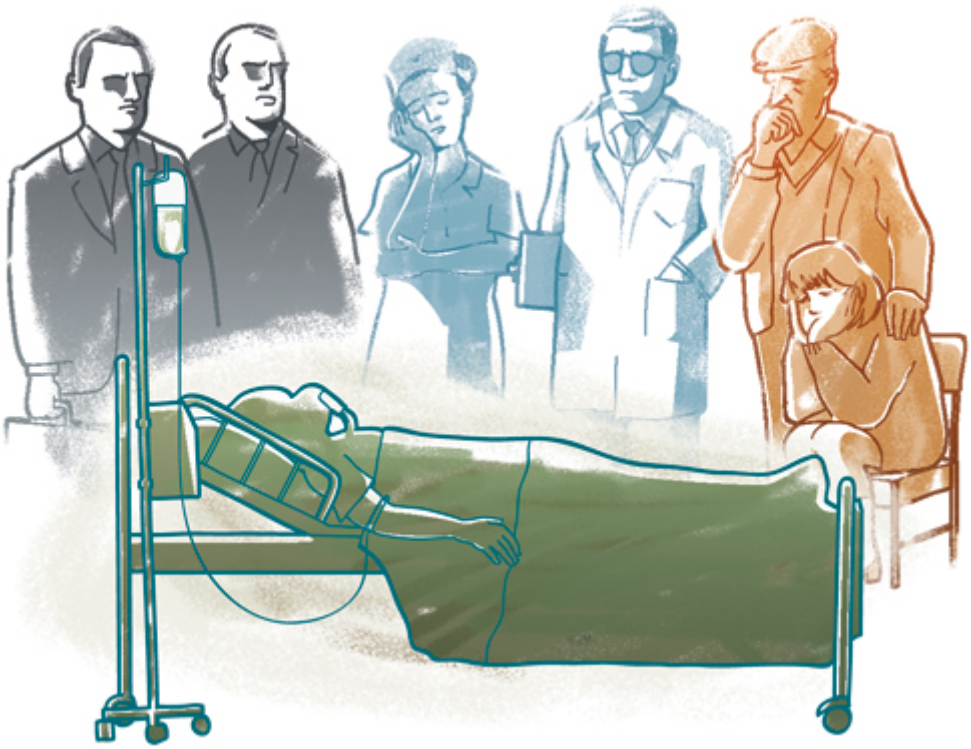

Amb ànim de comprendre la situació actual de l'eutanàsia, cal fer un camí històric que ens faci entendre com s'ha vist al llarg de tants anys l'autonomia de l'home respecte a l'hora de decidir si vol continuar amb la seva vida, o, ans al contrari, decideix acabar amb ella. Etimològicament la paraula eutanàsia significa «bona mort»; en el transcurs de la història i amb el pas del temps, al vocable se li han anat imputant diferents significats, «mort ràpida i sense dolor», «mort tranquil·la, fàcil, suau, natural». Els pobles primitius portaven diferents tipus de pràctiques eutanàsiques i suïcidis per motius altruistes, dels quals en tenim constància de tres categories; suïcidis d'homes una vegada han superat certa edat; suïcidis d'aquells a qui esdevé una malaltia dolorosa i incurable; i finalment suïcidis de dones després de la mort del seu marit o de serfs a la mort dels seus senyors.

De la mà de Plató, a la seva obra Fedó podem observar com narra la conducta de Sòcrates en les últimes hores. «*Sòcrates va ser condemnat a mort, els seus amics li van preparar un pla de fugida, però ell va preferir acatar la llei i va morir per això.*» Hipòcrates va ser un dels detractors clàssics de l'eutanàsia, ja que aquest metge considerava que el benestar i la vida de la persona estaven per damunt de tot; el benestar del pacient era prioritari.

L'estoïcisme va ser un corrent filosòfic molt influent datat a l'Imperi romà previ a l'auge del cristianisme. Sèneca, el representant estoic més típic, és qui concedeix certa moralitat al suïcidi: en qualsevol ordre de sotmetiment o forma d'esclavitud, la contingència de prendre la decisió de posar fi a la vida es presenta com una «via cap a la llibertat». El mateix es pot fer servir quan hi ha depressió, malaltia, o quan un ja no se suporta a si mateix i no pot tolerar més els seus propis vicis. Però l'exaltació de la mort autònoma voluntària com a principal succés de llibertat per part de l'ésser humà és una singularitat de Sèneca que no es troba així a la resta dels filòsofs estoics antics.

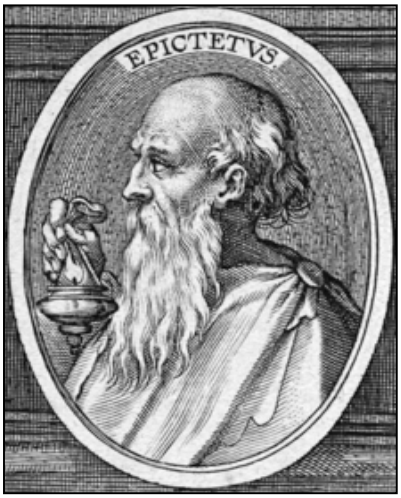

Epíctet, esclau que malgrat la seva manca de llibertat també practicava l'estoicisme, deixà constància en els seus escrits sobre la seva opinió favorable respecte de la eutanàsia, ja que contemplava la mort i la llibertat d'anar-se'n d'aquest món com una cosa natural *"la vida de vegades no té cap rumb i només provoca patiments tant per al malalt com per als seus familiars, és per això que el malalt té el dret a decidir"* (García, 2018).

Marco Aurelio, emperador romà, al Llibre III de les *Meditacions* afirma que *"una de les funcions més nobles de la raó consisteix en saber si ha arribat o no temps d'anar-se'n d'aquest món"* (García, 2018). El cristianisme, en un primer moment, no va semblar condemnar obertament el suïcidi, ja que es podia considerar un gest heroic o fins i tot una forma de martiri. Contràriament, Sant Agustí, *Doctor Gratiae* i màxim exponent del cristianisme del primer mil·lenni, equiparava el suïcidi a un homicidi, fins i tot en casos de terrible dolor; considerava que el suïcidi no era viable, ja que no li corresponia a l'home prendre aquesta decisió. El Codi Canònic, arran de la

celebració del Concili d'Arles l'any 452, va començar a condemnar el suïcidi instituint certes sancions com la impossibilitat de celebrar una missa com a funeral, o el cant dels salms, quan s'enterrava al difunt. A més estava prohibit donar-li sepultura al cementiri, i en cas que es tractés d'un intent de suïcidi no consumat, la pena per això era l'excomunió.

A l'Edat Mitjana l'Església Catòlica va continuar condemnant el suïcidi, i per tant l'eutanàsia, per ser un atemptat contra la vida, la societat i contra Déu, ja que l'home no és lliure de disposar de la vida, quan aquesta ha estat un regal de Déu. No obstant això, el suïcidi no es va suprimir del tot, ja que en determinades circumstàncies es va considerar acceptable; això va passar per exemple a les *ordalies* medievals, on s'utilitzava un punyal per rematar al moribund quan ja no existia curació possible, de cara a evitar-li més patiment; no és fútil que aquest tipus de pràctica es conegués com a «misericòrdia». Amb l'arribada del Renaixement la mentalitat canvia, i pel que fa a l'eutanàsia, aquesta és considerada com el bon morir des d'un punt de vista físic.

El pensador escocès David Hume argumenta a les seves obres a favor de l'eutanàsia. Aquest filòsof escèptic considera que el malalt i la seva família poden estalviar-se el patiment si es dóna una mort digna al malalt terminal, és a dir, hi ha un bé més gran per al malalt i els seus parents si el primer mor. Amb la Revolució francesa s'elimina la pena de suïcidi, fet que ha marcat la tradició jurídica contemporània de la majoria dels estats (Garcia, 2018).

Per la seva banda, els partidaris de l’eugenèsia busquen el perfeccionament dels trets hereditaris de la raça humana per mitjà d’una selecció artificial. Abanderant la "lluita per la supervivència", aquest corrent es va anar implantant a la societat, i és en aquest precís moment quan apareix l'eugenèsia moderna. Karl Binding i Alfred Hoche el 1920 feien servir el concepte d'eutanàsia per promoure la mort de persones que ells consideraven inadaptades socialment, o malalts mentals, persones amb desviacions físiques o psíquiques, etc. El positivisme jurídic defensat per Binding i Hoche va afavorir la formació de la noció de vida indigna de ser viscuda i, per tant, l'execució de mesures per examinar la reproducció, com a pràctiques per desfer-se dels minusvàlids i malalts mentals.

A finals de 1939, a través diferents lleis, Hitler va autoritzar diversos plans tant d'eutanàsia com d'eugenèsia. El projecte d'eutanàsia en qüestió seria anomenat “Projekt Aktion T4”, les persones sotmeses a aquest programa eutanàsic patien esquizofrènia, epilèpsia, encefalitis, deficiència mental, paràlisi, etc., una altra causa podia ser la raça, o la no tinença de la ciutadania alemanya.

Actualment l’eutanàsia segueix sent un tema subjecte a debat polític i social en pràcticament tots els països desenvolupats. En alguns d’ells s’ha legislat el dret a decidir del pacient, bé sigui en el moment previ al decés, o bé per mitjançant un testament vital.

Bibliografia.- TOMÀS-VALIENTE, Carmen: *La eutanasia a debate. Primeras reflexiones sobre la Ley Orgánica de Regulación de la Eutanasia.* Madrid: Marcial Pons, 2021.ç

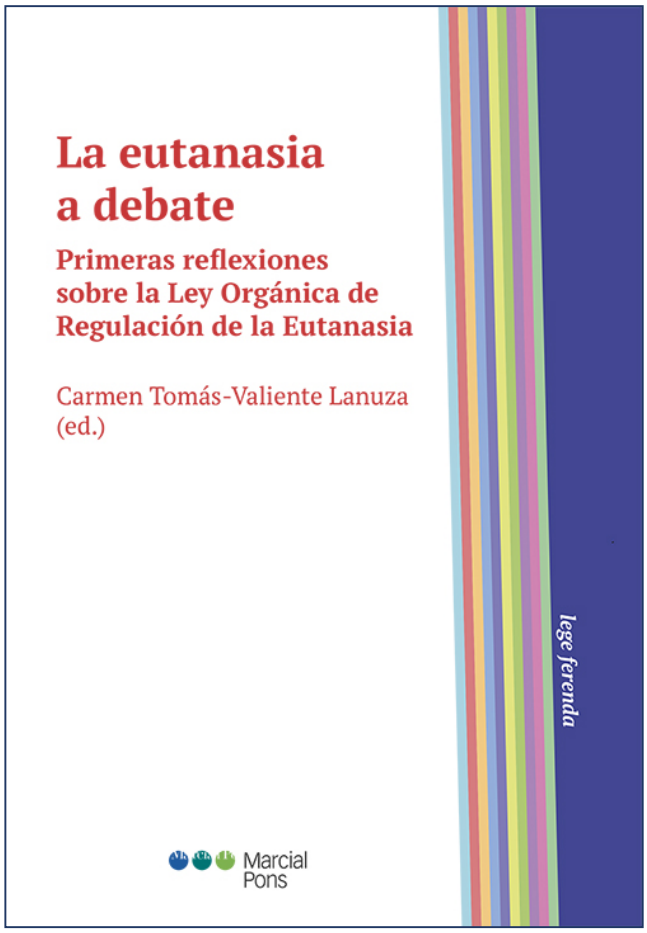

***

Biografies i Entrevistes

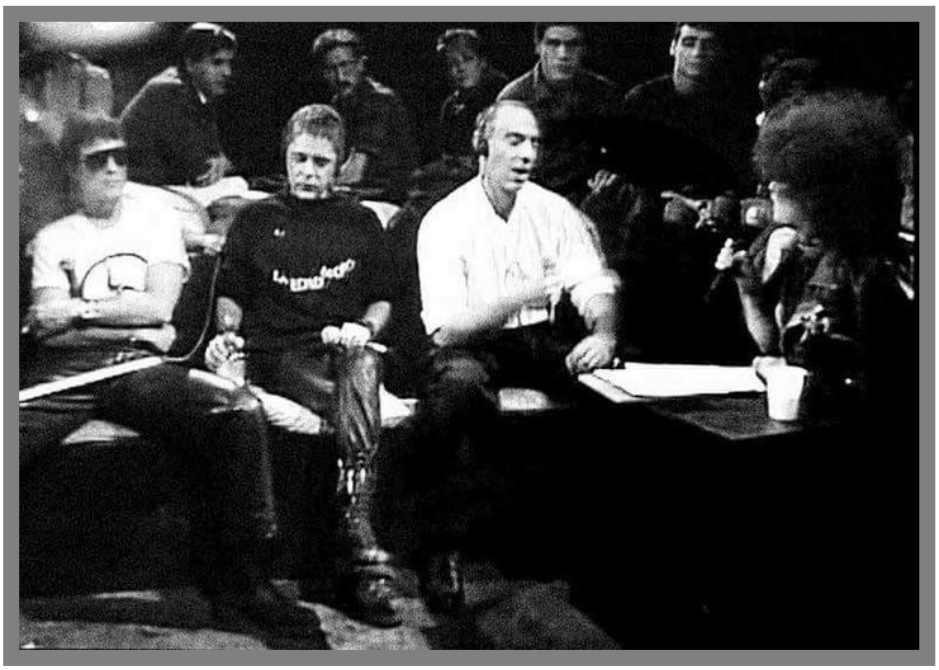

Paloma Chamorro,
en una de les entrevistes històriques del programa de RTVE "La Edad de Oro"

SIDDHARTHA GAUTAMA i L'ORIGEN DEL BUDISME

Sandra Puig

De tots els moviments espirituals provinents d'Àsia, el budisme és el més important mercès a la difusió que ha tingut arréu del món. El seu origen és degut al geni i la sensibilitat d'un home que, com la majoria dels fundadors de noves creences o corrents de pensament, està envoltat d'un conjunt de mites i d'històries fantàstiques. Per aquest motiu resulta difícil discernir l'autèntic caràcter històric de les dades biogràfiques que ens han arribat sobre Siddhartha Gautama, el Buda o Il·luminat. Sembla ser que va nèixer a la segona meitat del segle VI abans de Crist, fill d'una família noble del nord de l'Índia, possiblement originària del Nepal.

A l'edat de trenta anys, mogut per una profunda compassió pel patiment dels éssers humans, va abandonar la seva vida de comfort en la mansió familiar per lliurar-se a les pràctiques ascètiques i a la meditació, buscant per aquests mitjans el remei al dolor que afligeix el món. Siddhartha va reunir un nombrós grup de deixebles que seguint el seu exemple van estendre les seves doctrines per tota l'Índia i, més tard, per tota l'Àsia. El Budisme es transforma així en una de les grans religions asiàtiques, cridades a exercir una perdurable influència sobre la història i la cultura dels pobles que van seguir les seves doctrines, tant a Orient com a Occident.

El Budisme és un sistema moral i una forma d'entendre la realitat que té com objectiu l'assoliment de la pau i la tranquil·litat d'ànim. El punt de partida és l'experiència bàsica de l'existència humana, del dolor i de la mort, que sorgeix com a límit d'aquesta existència, així com la superació de la por que es genera en els humans. Durant els primers anys de vida ascètica Siddhartha va creure haver trobat el mitjà per lliurar-se del dolor, tot seguint el costum establert pels brahamans o sacerdots indis de dur una vida centrada en el rigor i el sacrifici. Ben aviat, no obstant, Siddhartha va adonar-se de què aquesta forma de vida no oferia els resultats desitjats, així que va dedicar-se a buscar nous camins durant dotze anys, meditant en una cova a la localitat de Benarés. Allí va assolir l'estat de tranquil·litat i pau d'esperit que buscava, deixant enrere l'ansietat i les pors que el tormentaven. A partir d'aquell moment va tornar a barrejar-se amb la societat per poder oferir el testimoni de la seva experiència mística i alleujar els dolors del món. Segons Siddhartha l'ansietat és deguda a la ignorància, i en el primer sermó que va pronunciar en Benarés va anunciar les *Quatre Nobles Veritats del Budisme*:

1ª/ El dolor és inherent a la vida, i per tant inevitable.

2ª/ El patiment és degut a l'ansietat i a la por a morir.

3ª/ El patiment només pot evitar-se suprimint la seva causa: l'ansietat.

4ª/ Hi ha un mitjà per lliurar-se del patiment i assolir l'estat de perfecta impassibilitat, anomenat Nirvana. Aquest mètode és el noble camí octuple, una manera d'afrontar la realitat que comporta la renúncia a la violència i la pràctica de l'amor i de la bona voluntat. L'ètica budista se situa a mig camí entre el rigor de l'ascetisme i el goig i el plaer de viure. És el "camí del punt mig", que inevitablement ens recorda a l'"Ètica a Nicòmac" d'Aristòtil, i que busca gaudir de la vida al mateix temps que afronta el patiment inherent a l'existència amb valentia i ressolució, generant l'equilibri emocional.

El Budisme accepta la doctrina de la reencarnació. Els éssers vius -vegetals, animals i humans- se succeixen els uns als altres animats per una vitalitat o força còsmica, de la mateixa manera que la flama d'una espelma pot encendre la flama d'una altra. Hi ha un diàleg molt popular en la literatura budista entre el monjo Nagarena i el rei grec Menander, succesor d'Alexandre el Gran en l'ocupació del Nord de l'Índia, text que exemplifica la doctrina budista de la reencarnació:

«Venerable Nagarena, és cert que malgrat que res no transmigra, no obstant, existeix la reencarnació?

Sí, majestat.

Com pot ser això? Oferiu-me algun exemple.

Majestat: imagineu que un home encèn una espelma amb la flama d'una altra espelma. Transmigra la flama de l'una a l'altra?

No, venerable Nagarena. S'encèn una nova flama amb el foc de la flama antiga.

Doncs és així com existeix la reencarnació, sense que l'ànima transmigri.»

La força vital del Budisme -que també ens recorda a la 'Voluntat de Viure' d'Schopenhauer- és el fil conductor de la vida. L'Ésser Universal, del que cadascú de nosaltres és una part minúscula però imprescindible, viu permanentment en la cadena formada pels éssers particulars, individuals, que són engendrats els uns a partir dels altres, els fills a partir dels pares. El *Karma*, així mateix, és el reflex dels nostres actes i de la repercusió que tenen en els éssers que ens envolten i en el conjunt del món. La vida ens retorna allò que nosaltres l'hi aportem. Si expandim l'amor i la pau al nostre entorn, l'amor i la pau retornaran a nosaltres amb més força. Segons el Budisme hi ha una Llei Còsmica que actúa en tot moment; una Justícia Universal que alleuja i compensa tots els dolors, les pors i l'ansietat que comporta l'existència.

Bibliografia.- HESSE, Hermann: *Siddhartha.* Traducción de Montserrat Martín. Barcelona: Bruguera, 1982.

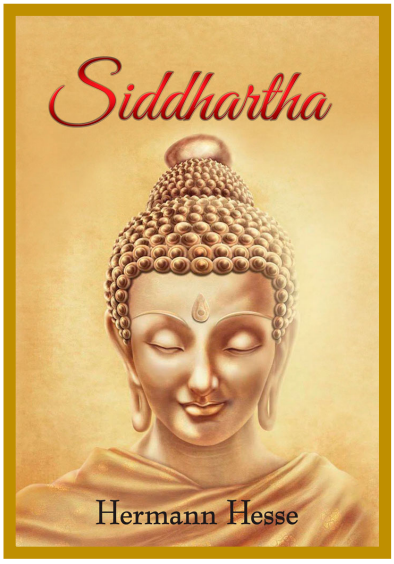

***

SÉNECA Y LAS 'CARTAS A LUCILIO'

Ricardo Rodríguez-Farge

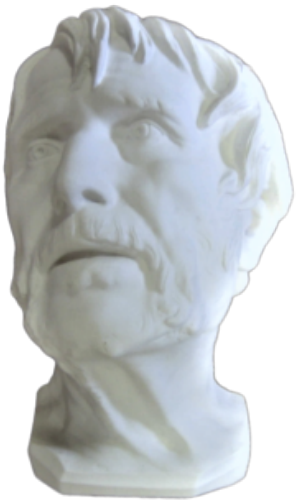

Lucio Anneo Séneca, también conocido como Séneca el Joven (para distinguirlo de su padre) o simplemente Séneca, fue un filósofo, político, orador y escritor romano. Siendo niño pasó un tiempo en Egipto con su tía por motivos de salud. Se educó en Roma donde estudió gramática y retórica. Ejerció como abogado y después de ser nombrado Cuestor ingresó en el Senado Romano. Fue cónsul electo durante los gobiernos de Tiberio, Calígula, Claudio y Nerón, además de tutor y consejero del emperador Nerón. Fue una figura predominante de la política romana durante los reinados de Claudio y Nerón, siendo uno de los senadores más admirados influyentes y respetados.

Sus dotes oratorias atrajeron las envidias del emperador Calígula, que se consideraba el mejor orador del Imperio, y solo se libró de morir por la tisis que padecía y que hicieron pensar al emperador que le quedava poco tiempo de vida. Tras el asesinato de Calígula y la posterior ascensión de Claudio al trono de Roma. Su poderosa esposa, Mesalina, acusó a Séneca de cometer adulterio con la hermana de Calígula, Julia Libilla, y le obligaron a exiliarse a Córcega. Mientras estaba en el exilio escribió las *Consolaciones*, que contienen la esencia de sus enseñanzas estoicas.

Como escritor Séneca pasó a la historia como uno de los más brillantes filósofos y uno de los máximos representantes del estoicismo. El estoicismo es una escuela filosófica fundada por Zenón de Citio en Atenas, a principios del siglo III a.C. Los estoicos creían que todo alrededor operaba según una ley universal de causa y efecto, resultando en una estructura racional del universo. Pensaban que "*no podemos controlar lo que pasa a nuestro alrededor, pero sí podemos controlar lo que pensamos y como actuamos sobre estos eventos*". En definitiva, tratar de ver y aceptar la realidad tal y como es, en lugar de imaginar una sociedad ideal falsamente positiva.

2. Características generales de las epístolas

2.1 Epístolas destinadas a la publicidad

Las cartas van dirigidas a una o varias personas, para ser mantenidas en secreto, por tratarse de asuntos importantes de la vida privada. Las epístolas, en cambio, aun cuando se dirijan a una sola persona, están destinadas a divulgarse entre muchas personas, dónde el asunto concreto, aunque exista realmente, queda en un segundo plano, como producto de la ficción literaria. Así, la comunicación epistolar de carácter filosófico fue emplead desde el comienzo por los griegos como procedimiento literario, entre otros Platón y Epicuro. De esta segunda clase son las de Séneca a Lucilio.

2.2. No son escritos puramente artificiales

Según Scarpat, las epístolas de Séneca son auténticas epístolas, y no un texto casi del todo artificial, ya que algunas páginas se basan en las vivencias cotidianas del escritor. Así, entre otras: la asistencia de Séneca a los espectáculos del anfiteatro, el mareo que experimenta en el mar, al dolor que le provoca su asma, los ruidos que no le impiden filosofar, etc. Séneca utiliza estas experiencias para su reflexión filosófica.

2.3. Documento de amistad y autobiográfico

En las *Epístolas a Lucilio* hay dos extremos que se complementan: la imagen constante del Séneca y la efusión de la amistad. Varios pasajes de las *Epístolas a Lucilio* enardecen el aspecto de la amistad:

En 67, 2, Séneca dice a Lucilio: *"... siempre que me llegan tus cartas tengo la impresión de estar en tu compañía, y dispongo mi alma de tal suerte que imagino no contestarte por escrito, sino responderte de palabra"*.

También, en 55, 9: *"Es posible conversar con los amigos ausentes, sin duda cuantas veces quieras, todo el tiempo que lo desees. Y de este placer, que es*

el más grato, gozamos más plenamente estando ausentes. La presencia nos vuelve melindrosos..."

Así, Séneca establecerá la ecuación entre *epistula* y *sermo* (conversación). Finalmente, en 55, 11: *"Al amigo se le ha de poseer dentro del alma, y aquí él nunca está ausente: a todo el que ella ama lo contempla cada día. Así, pues, entrégate al estudio conmigo, cena conmigo, pasea conmigo... Te contemplo, querido Lucilio; ahora en particular te escucho; estoy en tu compañía de tal suerte que dudo si voy a escribirte billetes en lugar de cartas"*.

Esto demuestra que la amistad no se limita a unas pocas cartas del libro 1, desarrollado específicamente, sino que se difunde por todo el texto epistolar. El otro aspecto esencial de les epístolas es la presencia del escritor. Además de la información sobre hechos reales de su vida, en las epístolas no sólo revela su vertiente espiritual y científica, sino la sinceridad de su alma: de quien está preparado para la muerte, que pondera la fortaleza del sabio y exhorta a la perseverancia, que considera un bien ventajoso la pobreza, que reconoce la presencia de Dios en el alma del justo, y la indulgencia y afecto a los esclavos, considerando lo honesto como el bien supremo.

El suicidio de Séneca, por Manuel Domínguez Sánchez

2.4. Doctrina de carácter filosófico y moral

Es el rasgo distintivo del género epistolar empleado por Séneca. Las *Epístolas* constituyen una exposición de la doctrina estoica tradicional, aunque renovada y actualizada, de acuerdo con los postulados de la época imperial. Aunque el contenido ideológico de éstas sea preferentemente de orden ético, también se desarrollan temas que corresponden a las otras dos partes en que los antiguos dividían la Filosofía: la Lógica y la Física. La Lógica-Dialéctica, se encuentran en las Epístolas 45, 48, 49, 82, 83, 85 y 87, aunque no de forma sistemática y dependiendo de la finalidad ética o educativa. La

Física, se encuentran en las Epístolas 58 y 65, por una parte, en relación con el sistema platónico de los modos del ser y, por otra parte, del problema de las causas en PIatón y Aristóteles.

Sin embargo, muchas veces, se aprecian verdaderos fundamentos metafísicos de la moral senequista a lo largo de toda la producción epistolar.

Por último, al hablar de una “ética política” también encontramos en las epístolas numerosos pasajes en los que Séneca juzga la actuación de las grandes figuras de la historia romana, lo que nos hace deducir su posición frente a la forma de gobierno del Principado.

3. Número y cronología.

Respecto al número epístolas, parece haber duda de que las 124, repartidas en 20 libros -que según la tradición manuscrita y las ediciones críticas dirigió Séneca a Lucilio- sean las únicas que el filósofo intercambió con Lucilio. El estudioso P. Grimal, profundizando en el tema, supone que el corpus de las epístolas, publicado antes de la muerte del filósofo, "ha consistido en recoger entre las cartas reales las que presentaban un valor verdaderamente filosófico". Considera, que ha de admitirse la eliminación de algunas epístolas de los diversos períodos de su realización, por ejemplo, no se hace ninguna mención en las misivas del terremoto de Pompeya, patria de Lucilio, ni del incendio de Roma, provocado por Nerón.

Sobre su cronología, las conclusiones que ha llegado Grimal son prácticamente definitivas: se impone admitir que el *Epistolario* fue escrito desde el comienzo del verano del año 62 hasta finales del 64 (últimos de noviembre).

4. Composición y estructura

Les epístolas se relacionan entre sí por la temática que exponen y por la forma de hacerlo.

4.1. Aspecto temático

Frente a las posturas mantenidas por los investigadores Albertini y Préchac, tanto Cancik Maurach sí reconocen una obra estructurada a modo de "red entrelazada" no ya sólo en el plano ideológico, sino también de elementos literarios formales. Cancik afirma que en las *Epístolas* existen diversos principios que regulan la composición y que justifican la unidad literaria; que dichos principios se pueden reconocer en todas las partes de la obra, integrando la totalidad del corpus.

Concretando, el libro I está concebido como introducción a toda la obra: aconseja a Lucilio el retiro para hacer mejor uso del tiempo, dedicándose a la filosofía, que enseña a perfeccionar al hombre interior, buscando la amistad de los sabios sin ocultar ningún secreto y disponiéndose a la muerte sin temor. En el libro I se vincula al II y al III, formando una unidad aparte en el conjunto de la obra, en el que se insiste en las ventajas de la filosofía, que proporciona al sabio el verdadero gozo, de ahí la fortaleza y tranquilidad de este frente a la inquietud e inconstancia de los hombres. En el libro I también se trata de la pobreza y sus ventajas, y el cuidado del cuerpo sin exceso.

Los tres primeros libros vendrían a ser la enseñanza preparatoria para el estudio de una ciencia o disciplina de toda la obra, apoyada en citas constantes de Epicuro. El libro III se relaciona estrechamente con el V, por la temática específica acerca de la contemplación que les es propia. Una correspondencia de otro signo se advierte entre los libros IV y V: la exposición teórica del libro IV sobre la relación entre amistad y educación se desarrolla prácticamente en el VI como en una puesta en escena para su mejor comprensión. La relación teórico-práctica similar a la señalada entre los libros IV y VI, existe entre algunas epístolas: así entre la 3 y la 6 respecto al tema de la amistad verdadera.

Se destaca que las unidades que forman las epístolas de un mismo libro (entre la 71 y 74 del libro VIII) o las de varios libros (entre las dos mencionadas 71 y 74 y la 76 del libro IX) en las que se define el bien supremo que se cifra en la honestidad, son unidades cerradas: se ciñen a un tema concreto dentro de un planteamiento ideológico más amplio.

La Epístola 124 debe considerarse el final del libro XX y de toda la obra conservada. En ella se hace patente la fe de Séneca en la razón y se refuta el hedonismo. Si el bien supone la razón, el bien perfecto difícilmente existe en el hombre, salvo en la vejez y el estudio. Dios y el hombre son los únicos seres dotados de razón. Así Séneca muestra a Lucilio dónde debe buscar su felicidad en pugna con la del mundo.

4.2. Aspecto formal.

• Encabezamiento y despedida

Partimos de la base de que la característica primordial formalmente y sin excepciones es que todo el epistolario de Séneca, tanto la forma del encabezamiento ("*Séneca Lucilio suo salutem*") como la de la despedida ("*Vale*"), formalismos que eran obligatorios en este género literario. Séneca pone especial cuidado en la introducción al tema y consigue dar cierta uniformidad a sus cartas comenzándolas "*in media res*" o mediante tópicos del género epistolar. Su propio criterio y la temática de cada misiva son los que determinen, en cada momento, los rasgos formales que se han de aplicar.

• Cuerpo de la epístola

Kindler centró su estudio en la "*sententia*" como elemento estructural indispensable dentro de la prosa senequiana, y, en particular, de las cartas a Lucilio. Según él, una de las muestras más claras de la perfecta unión entre idea, sentencia y consejos es la epístola 23. Pues bien, es cierto que la sentencia evidencia la filosofía de Séneca y favorece una sintaxis simplificada, cierto ritmo métrico y abundantes figuras retóricas, pero también es cierto que su empleo es imprevisible.

La fuerza expresiva de Séneca radica más en la sentencia que en el discurso, lo que en la actitud retoricista del filósofo supone el empleo de una lógica implícita que prescinde de aquellos miembros de la frase que puede suplir el lector inteligente. Por ello, el discurso resulta un tanto entrecortado y los temas son desarrollados de forma parcial y complementaria, con lo que se potencian las verdades o máximas particulares y se estimula la atención

del lector para captar cada una de los vocablos de la frase. Ello, en el plano estilístico determina el uso constante del asíndeton y de la parataxis.

Séneca, maestro de la prosa, emplea el modo indicativo siempre que pretende demostrar el argumento -*probare*-, es decir, para las aseveraciones, sentencias, conclusiones que se ajustan mejor a la función declarativa del lenguaje; utiliza el subjuntivo cuando quiere motivar el comportamiento de Lucilio -*mouere*- mediante exhortaciones, órdenes, prohibiciones, inmersas en el campo de la actuación.

Bibliografía.- SÉNECA: *Epístolas morales a Lucilio (Libros I-IX, Epístolas, 1-80)*. Edición a cargo de Ismael Roca Meliá. Madrid: Gredos, 1986.

***

***

CUMBRES BORRASCOSAS, DE EMILY BRONTË

Yessica Calle

Emily Brontë nació en 1818 en Thorton (Yorkshire, Inglaterra). Era considerada como la más enérgica, reservada, libre y segura de la familia, integrada por tres hermanas y un hermano. Emily destacaba por estar continuamente pendiente del paisaje, siendo muy creativa al igual que sus hermanas Charlotte y Anne, siempre inventando historias y reinos donde cada una de ellas mandaba y ejercía su poder. Charlotte, la mayor, nació en 1816, y a partir de 1824 estudió en Cowan Bridge, una escuela para hijos de sacerdotes; pero solo estuvo un año. Finalmente las tres, junto a su hermano Patrick, fueron instruidas en su casa de Haworth por su padre y su tía.

Aficionada Emily Brontë a las letras desde la infancia, aunque reservada en cuanto a la difusión de sus textos, en un descuido sus poemas fueron descubiertos para sorpresa de sus hermanas, situación que las llevó a confesarse que, curiosamente, todas ellas escribían y se sentían pasionalmente inclinadas hacia la literatura. Tras varias charlas y disputas acordaron juntar sus poemas en un volumen con la finalidad de publicarlos bajo seudónimos, evitando así que descubrieran que eran mujeres. Los apodos escogidos tenían la misma letra inicial que el nombre de cada una de ellas: Currer, Ellis y Acton Bell. A pesar del poco éxito que cosecharon con estos poemas de juventud, la publicación de los mismos les abrió las puertas para seguir escribiendo. Pero no sería la poesía, sino la novela el género que les confirió el elogio de la crítica y del público. Una vez cosechado el triunfo, dieron a conocer sus verdaderos nombres para sorpresa de todos, especialmente de la editorial que había publicado sus escritos.

Patrick Brontë, el chico de la familia, tuvo una vida muy agitada que terminó con una muerte temprana a los treinta y un años, a causa de su adicción al alcohol y al opio. Era 1948, y Charlotte, Emily y Anne se vieron enormemente afectadas por el fallecimiento de su único hermano varón, a quien siempre habían cuidado y mimado como a un querubín. Emily fue sin duda la que sintió esta pérdida de forma más intensa, hasta el punto que al poco tiempo perdió también la vida, enferma de tuberculosis. Era el 28 de mayo de 1949, y Emily Brontë contaba tan solo veintinueve años de edad. Familia marcada por el romanticismo, movimiento de plena actualidad en el siglo XIX, vio como la tragedia de sus tempranas muertes culminaba en la de Charlotte, quien encontrándose embarazada moriría el 31 de marzo de 1855 a los treinta y ocho años.

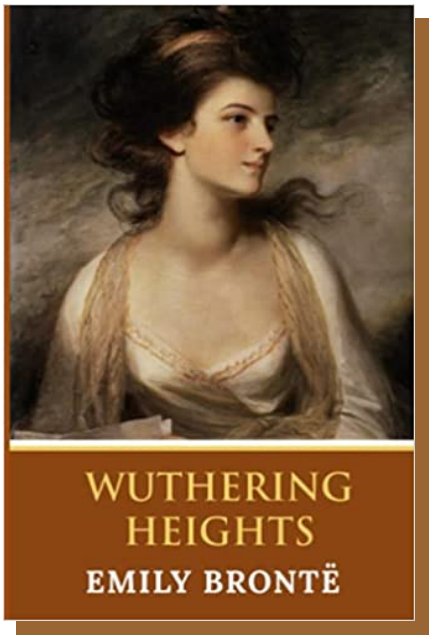

Cumbres Borrascosas (*Wuthering Heights*) es la obra más célebre de Emily Brontë, además de una de las novelas que más adaptaciones al cine y a otros medios audiovisuales ha tenido. Su gran difusión ha inspirado películas, obras de teatro, continuaciones apócrifas y poemas. Y también una canción, *Wuthering Heights,* de la intérprete británica Kate Bush, compuesta cuando contaba tan solo dieciséis años de edad. La narración transcurre entre el sueño y la realidad, entre lo natural y lo sobrenatural, entre el realismo y el melodrama; pero al final, deja muchas preguntas sin resolver, permitiendo que sea el lector quien busque las respuestas por sí mismo.

La historia trata de la relación entre dos personajes principales, Catherine y Heathcliff; una relación apasionada, aunque envuelta en sombras, que nunca queda del todo clara al lector; pero lo que si se aprecia es la diferencia de clases sociales entre ambos, a priori el principal obstáculo en su relación. Poco a poco se va describiendo una original y dramática historia de amor, ambientada en un entorno gótico, frío y extremadamente pasional a la vez, que constituye el contrapunto de unos personajes torturados y dominados por sus pasiones, cuando no atormentados por oscuras reflexiones. *Cumbres borrascosas* es una novela que mantiene una

poderosa tensión narrativa, por lo que su lectura es, según algunos testimonios, verdaderamente adictiva. Heathcliff, personaje central de la novela, es un galán inusual, a veces entrañable, otras despreciable.

A medida que avanza la novela Heathcliff va volviéndose cada vez más insensible, transformándose en uno de los personajes aparentemente más malvados de la novela. Catherine Earnshaw, su bella y pasionalmente "amada", no se queda atrás, viendo asimismo como su personalidad se ve sometida a los avatares del destino y del paso del tiempo. Destino y tiempo, determinismo y eternidad, pasión y reflexión son los elementos que integran una de las novelas más leídas y fascinantes de todos los tiempos: *Wuthering Heights.*

Bibliografia.- BRONTË, Emily: *Cumbres borrascosas*. Traducción de Rosa Castillo. Madrid: Alianza, 2005.

***

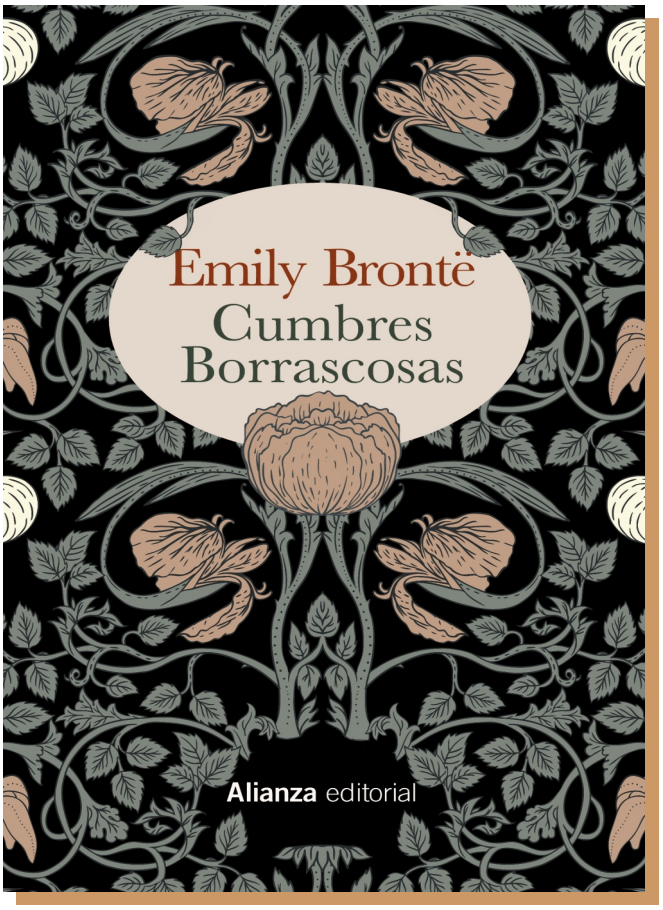

AGENDA CULTURAL

MUSEU DE LA XOCOLATA

Alguna vegada has vist un Museu de la Xocolata? A què esperes? Compra ja la teva entrada per gaudir d'aquest peculiar Museu de la Xocolata a Barcelona, i queda't mut en descobrir les escultures que han estat realitzades amb aquesta delícia. Barcelona va ser el port d'origen per a la distribució de la xocolata. Per això, aquesta ciutat està tan vinculada amb aquest producte. Al Museu de la Xocolata no només podràs aprendre tota la història sobre aquest producte, també podràs provar-ho. Un pla per fer turisme a Barcelona completament divertit, que podràs gaudir en companyia de tota la família. Les entrades pel Museu de la Xocolata de Barcelona tenen un preu des de 6 euros. Carrer del Comerç, 36, 08003 Barcelona, España.

https://www.ticketea.com/venues/museum-xocolata/

MUSEU DE BADALONA

Descubreix la ciutat romana de *Baetulo* i gaudeix d'exposicions interessants i de prestigi al Museu de Badalona. La tasca del Museu consisteix a recollir, conservar, investigar i difondre els objectes relacionats amb el municipi que siguin representatius de diferents períodes i aspectes de la seva història i del seu art. El Museu exerceix també les tasques de vigília i protecció del Patrimoni històric de Badalona, que comprèn els immobles i objectes mobles d'interès artístic, històric i paleontològic, arqueològic, etnogràfic, científic o tècnic, patrimoni documental i bibliogràfic, i els jaciments i zones arqueològiques. Així mateix porta a terme les excavacions arqueològiques a la ciutat i el seu territori, i conserva els fons que en procedeixen, la majoria d'època romana, pertanyents a la ciutat de Baetulo (l'actual Badalona), declarada Bé Cultural d'Interès Nacional (BCIN) per la Generalitat de Catalunya l'any 1995. D'altra banda, el Museu gestiona també l'Arxiu Històric de la Ciutat de Badalona (AHBDN) i l'Hemeroteca Local. Horaris: de dimarts a dissabte de 10 a 14 h i de 17 a 20 h; diumenges i festius de 10 a 14 h. Plaça de l'Assemblea de Catalunya, 1, 08911 Badalona. Tel. (34) 933 841 750.

http://www.museudebadalona.cat

CASA MUSEU GAUDÍ DE BARCELONA

Descobreix la Casa Museu Gaudí, ubicada dins del Park Güell de Barcelona, i coneix una de las vivendes del famós Antoni Gaudí, el seus mobles i la decoració interior d'aquesta Casa Museu. Entra a la Casa Museu Gaudí per descobrir la vida i la feina de l'arquitecte català a través dels mobles i altres objectes que va dissenyar. Observa mobles fantasiosos i objectes d'art dissenyats per l'arquitecte. Descobreix com és la decoració de la casa en què Gaudí va passar els darrers últims 20 anys de la seva vida. La casa va ser construïda sota el comandament de Gaudí, i en ella, es pot observar la seva influència en la façana rosa o en les escultures del jardí. A l'interior, tot recorda a Gaudí, els mobles que va dibuixar, els dibuixos i Obres d'Art. La casa es preserva com en l'època en què Gaudí l'ocupava. Antoni Gaudí s'ha convertit en una de les persones més apreciades de la cultura catalana. És conegut principalment per la seva arquitectura, però durant la seva carrera, va dissenyar també mobles, objectes i jardins. La casa ens dóna una percepció de com era l'artesania catalana durant el modernisme. Aquesta Casa Museu va obrir les seves portes al públic el 1952, 100 anys després del naixement de Gaudí. Si ets amant de la trajectòria de Gaudí, i vols conèixer més sobre la seva personalitat i talent, no et perdis la visita de la Casa Museu Gaudí. Les entrades per veure la Casa Museu Gaudí, dins el Park Güell, tenen un cost des de 5,50 euros. Coneix un dels edificis més importants que acull el Park Güell, i descobreix com era el lloc on va viure Antoni Gaudí.

https://www.ticketea.com/entradas/visita-casa-museo-gaudi-barcelona

TALLERS DE TEATRE AL ZORRILLA DE BADALONA

Els tallers del Teatre Zorrilla tenen com a objectiu principal l'ensenyament i la promoció de les arts escèniques a través de la formació d'actors i actrius. Per dur-los a terme es compta amb un col·lectiu de mestres de gran professionalitat, que transmeten als alumnes els seus coneixements tècnics i pràctics en el terreny de la interpretació, la dicció i la preparació corporal. Els tallers s'organitzen per a grups de totes les edats i nivells, a partir de 10 anys i sense límit d'edat. El preu és de 45 euros mensuals, amb una matrícula de 20 euros. El seu calendari es el del curs escolar. Per més informació us podeu posar en contacte amb el telèfon 93 384 40 22, o enviar un correu a l'adreça info@teatrezorrilla.cat. Teatre Zorrilla: c/ Sant Miquel, 54. Badalona.

http://www.teatrezorrilla.cat/tallers

FILMOTECA DE CATALUNYA

La Filmoteca de Catalunya promou la difusió de la cultura cinematogràfica a través de projeccions de films clàssics de tots els temps, i també del cinema d'autor i l'exploració de nous llenguatges audiovisuals contemporanis. Un altre dels seus objectius és la formació de nous públics cinematogràfics. Per un preu molt ajustat podréu gaudir de les millors pel·lícules de tots els temps. A les 11 hs. del matí es programa una sessió especial per a escoles i instituts. Plaça Salvador Seguí, 1-9, 08001 Barcelona.Tel.: 935 671 070.

http://www.filmoteca.cat/web/la-filmoteca

ESTIMA EL CINEMA! ESTIMA EL MALDÀ!

En el Cinema Maldà donem una segona oportunitat a les millors pel·lícules del cinema internacional. Gaudeix de la nostra cartelera en Barcelona i descobreix les nostres maratons a un preu molt especial. La mateixa entrada és vàlida per a tantes pel·lícules com vulguis en el mateix dia. El primer i el tercer dissabte de cada mes pel matí tenim "Maldanins", sessió de cinema matinal per a pares i mares amb nens i nadons. Si ets un bon cinèfil, no renunciis a allò que més t'agrada! Recordem que amb el preu d'una entrada podeu accedir a la projecció de totes les pel·lícules que es programen al llarg del dia, ja siguin en sessió de tarda o sessió de nit.

Estem a Barcelona, en el carrer del Pi, nº 5. Telefon: 933 019 350. No passeu calor! Consulteu la programació refrescant i estiuenca a:

www.cinemamalda.com

***

FRÓNESIS

CRÈDITS

Administrador: Francisco Sánchez Morales

Directora: Cati Romero

Editor: Jordi Puigdomènech López

Redactors/es: Nerea Alonso, Yessica Calle, Víctor Cruz, Mario Gutiérrez, Pau Jaramillo, Marta Marín, Judith Ramiro, Ricardo Rodríguez-Farge

Consell de redacció: David Amorin, Juan Carlos Balmori, Roser Gutiérrez, Àngels Jurado, Marta López Prats, Lucas Lucero, Antonio Peñas, Emmanuel Prats, Cati Romero, Pasqual Romero, José Sellés, Núria Solé

Personal d'administració: Sònia Escudero, Carmen Pallarés, Dolors Jordán, Ismael López, Loli Pulido

Assessorament editorial: Centre d'Investigacions Film-història (Universitat de Barcelona). **www.filmhistoria.org**

Revista cultural del **Centre d'Estudis Joan Maragall**

Contacte: **jordi.puigdomenech@joanmaragall.com**

Frónesis